

Doc. dr Marek GRUCHELSKI
Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Wyższa Szkoła Menedżerska w Warszawie
Dr Józef NIEMCZYK
Instytut Badań Rynku, Konsumpcji i Koniunktur w Warszawie

KONGRES EKONOMISTÓW POLSKICH. OMÓWIENIE TEMATYKI NAUKOWEJ DOTYCZĄCEJ SEKTORA ROLNO-ŻYWNOŚCIOWEGO I JEGO OTOCZENIA SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO ORAZ EKOLOGICZNEGO®

The Congress of Polish Economists. Discussion to scientific subject concerning agri-food sector and social-economic as well as ecological environment®

Kongres Ekonomistów Polskich potwierdził, że nauki ekonomiczne (ekonomia teoretyczna i nauki stosowane) zajmują się wieloma obszarami badawczymi oraz aktualnymi problemami polskiego rozwoju społeczno-gospodarczego, w tym sektora rolno-żywnościowego i wsi. Opierają się na doświadczeniach polskich i zagranicznych w zakresie praktyki gospodarczej, jak i dorobku naukowym, zarówno polskim, jak i zagranicznym. Wielu autorów referatów odrzuca ekonomię neoklasyczną na rzecz ekonomii zrównoważonego rozwoju. Trudno jednakże, przynajmniej na razie, mówić o polskiej szkole, czy polskiej teorii rozwoju społeczno-gospodarczego, mimo pewnych doświadczeń i analiz naukowych dotyczących transformacji ustrojowej w Polsce.

Pomimo różnorodności tematyki Kongresu poświęconej sektorowi rolno-żywnościowemu i wsi nie omówiono dostatecznie wszystkich problemów, np. dotyczących polskiego przemysłu rolno-spożywczego, bezpieczeństwa żywności (food safety), zagrożeń dla naturalnego środowiska przyrodniczego, (jakości życia na wsi) związanych z rosnącą koncentracją produkcji i stosowaniem nowych technologii (np. ciężkiego sprzętu na gruntach marginalnych, łąkowych) oraz sfer ubóstwa na wsi. Prezentowane referaty prawie wcale nie pokazywały ujemnych skutków modernizacji rolnictwa, zmian struktury agrarnej (gwałtowny spadek pogłowia zwierząt gospodarskich w gospodarstwach mniejszych obszarowo, zanikanie etosu pracy na wsi) a także, negatywnych skutków dla rynku żywnościowego, rozwoju biogospodarki, (zbyt restrykcyjne przepisy administracyjno-weterynaryjne dotyczące gospodarstw rolnych, zniechęcające do produkcji, zwłaszcza zwierzęcej, wzrost cen żywności). Mimo tych zastrzeżeń, referaty Kongresu, dotyczące sektora rolno-żywnościowego i wsi, należy ocenić pozytywnie, jako przyczynek do dyskusji nad przyszłością sektora.

The Congress of Polish Economists has proven that economic science (both theoretical economics and applied science) deals with multiple research areas, as well as the most current issues in Polish socio-economic development within the agri-food sector and rural areas. Based on the Polish and international experience in the economic practice and scientific achievements; many authors reject neoclassical economics in favor of sustainable development economics. It is difficult, to talk about the Polish school or Polish theory of socio-economic development, despite some experience and scientific analysis concerning the political transformation in Poland.

Despite the variety of papers about the agri-food sector and rural areas – problems such as the Polish agri-food industry, food safety, threats to the natural environment (quality of life in rural areas) eg., use of heavy equipment on marginal land and meadow, and poverty in rural areas are not discussed enough. Presented papers barely mention the negative effects of agricultural modernization, changes in the agrarian structure (eg, sharp decline in the number of livestock on smaller farms and the decline of interest in farming), the negative effects of bio economy development on the food market, overly restrictive veterinary administrative regulations on farms discouraging production, especially livestock, and the increase of food prices. Despite these reservations, the papers of Congress, on the agri-food sector and rural areas, should be viewed positively, as a contribution to the discussion on the future of the sector.

WSTĘP

Kongres Ekonomistów Polskich (Warszawa listopad 2013 roku) odbywał się, w warunkach globalnego kryzysu gospodarczo-finansowego oraz polskiej transformacji ustrojowej i akcesji Polski do Unii Europejskiej (UE). Kongres obejmował bardzo obszerną tematykę, przełomową dla polskiego rozwoju społeczno-gospodarczego i tym samym bardzo interesującą dla przedstawicieli nauki oraz praktyki (w tym polityki) gospodarczej. Tematyka Kongresu określała, jaką kondycję ma współczesna polska ekonomia, zarówno teoretyczna, jak i nauki ekonomiczne stosowane; na jakich teoriach i metodach analiz jest oparta, czy ma polską specyfikę, a przede wszystkim na ile skutecznie i trafnie oddziałuje na transformację i rozwój społeczno-gospodarczy w poszczególnych branżach i regionach kraju, jakie są bariery i niekorzystne aspekty tego rozwoju?

W niniejszym artykule zajmujemy się głównie tematyką Kongresu, odnoszącą się do sektora rolno-żywnościowego i jego otoczenia wiejskiego i przyrodniczego. W tym sektorze, widoczne są istotne zmiany strukturalne, głównie pozytywne, ale nie brakuje również niekorzystnych aspektów tych zmian [2]. Często nie dostrzega się ich ze względu na kompensujące, poniekąd, działanie względnie dużego wsparcia finansowego tego sektora, zarówno poprzez środki unijne, jak i krajowe.

Celem artykułu jest omówienie referatów kongresowych, poświęconych sektorowi rolno-żywnościowemu i jego otoczeniu oraz odpowiedź na pytanie – na ile oddają one prawdziwy obraz restrukturyzacji sektora i problemy jego funkcjonowania i rozwoju?

SEKTOR ROLNO-ŻYWNOCIOWY I JEGO OTOCZENIE SPOŁECZNO-GOSPODARCZE ORAZ EKOLOGICZNE

W materiałach pokongresowych [3] stwierdza się: Celem... debaty jest prezentacja najnowszych wyników badań naukowych... wymiana doświadczeń ekonomistów reprezentujących środowiska naukowców i praktyków, polityków... Kongres... odbywa się w szczególnych warunkach kształtujących się jako następstwo globalnego... kryzysu gospodarczego i finansowego (zapoczątkowanego w latach 2007/2008) w USA.

Ponadto, stwierdza się, że analizowany jest i poddawany wnikliwej analizie dorobek... procesu transformacji ustrojowej w Polsce, a także oceniane są rezultaty wstąpienia w 2004r. Polski do Unii Europejskiej.

Zawarte w referatach treści tworzą pewien obraz stanu teorii ekonomii. Jednak według materiałów pokongresowych, oceny tego stanu i jego oddziaływania na rzeczywistość społeczno-gospodarczą nie są jednorodne.

Jeżeli chodzi o transformację ustrojową, to podkreślono (Wprowadzenie do materiałów pokongresowych za K. Modzelewskim) – złożoność transformacji ustrojowej i występujące w jej procesie dylematy i rozczarowania.

Naszym zdaniem, dotyczy to również integracji Polski z UE. Świadczy o tym np. duża emigracja zarobkowa, wysokie bezrobocie i rozszerzające się ubóstwo, znacząca

wielkość długu publicznego i wysokie zadłużenie gospodarstw domowych, wysokie i rosnące ceny żywności, powolna odbudowa wolumenu produkcji rolniczej sprzed 1989 roku, wzrost importochłonności eksportu rolno-żywnościowego. W sektorze rolno-żywnościowym można dostrzec również inne niekorzystne zjawiska. Rosną np. ceny środków produkcji, co stymuluje tendencję do wspomnianego wzrostu cen żywności. Spada lub wręcz zanika produkcja rolnicza w niektórych dziedzinach, zwłaszcza w gospodarstwach mniejszych obszarowo, ze względu na ograniczone możliwości zbytu i wdrożone unijne restrykcje administracyjno-weterynaryjne, dotyczące sfery produkcji i obrotu rolno-żywnościowego. Powoduje to wzrost ubóstwa (brak produkcji na samozaopatrzenie gospodarstw), zanik etosu pracy w niektórych gospodarstwach i rodzinach rolniczych oraz w rejonach popegeerowskich. Świadczy TO o dużych kosztach społecznych transformacji ustrojowej i integracji z Unią Europejską. Zanik produkcji rolniczej na niektórych obszarach, w tym na trwałych użytkach rolnych (ze względu na brak produkcji zwierzęcej), powoduje ich degradację i trwałe wyłączenie z produkcji.

Jak twierdzi w swym referacie kongresowym A. Arendarski – w 2004 roku aparat państwowy nie był przygotowany na wielką zmianę jakościową, jaką była akcesja do UE. Prawie dziesięć lat po akcesji prawnicy nie są w stanie jednoznacznie określić, czy ważniejsze jest prawo wspólnotowe, czy krajowe. Naszym zdaniem, między innymi, dlatego wdrożono mechanistycznie, opierając się na przepisach unijnych, niezwykle restrykcyjne i niezyciowe przepisy administracyjno-weterynaryjne, zniechęcające rolników do chowu i hodowli zwierząt gospodarskich.

M. Belka zwraca w swoim referacie uwagę na rolę, jaką ekonomiści winni pełnić w życiu gospodarczym cytując N. M. Mankiwa: „*Bóg zesłał makroekonomistów na ziemię nie po to, by formułowali i weryfikowali eleganckie teorie, ale by rozwiązywali praktyczne problemy*”. Podsumowując, stwierdził: „*W wymienionych przeze mnie wcześniej nowych zjawiskach w ekonomii i w polityce gospodarczej ślady takiego myślenia są dość wyraźne-mogą one nadawać pracy ekonomistów w większym stopniu ten „inżynierski” charakter. Ekonomiści powinni, bowiem, w większym znacznie niż dotychczas stopniu konstruować pewne elementy otaczającego nas świata korzystając ze sprawdzonej metodyki poszukiwania odpowiedzi na pytania o „skutki przyczyn”, byleby tylko po raz kolejny piękno i matematyczna elegancja nie zastąpiły w tych rozważaniach prawdy i silnych związków z rzeczywistością.*”

Analizując stan makroekonomii po wybuchu kryzysu M. Belka [1. s. 22-26], podobnie jak Spiegler i Milberg (2011) [1. s. 23] stwierdził, że obecne propozycje zmian prezentowane w literaturze przedmiotu można zakwalifikować do jednej z czterech grup:

1. Współczesna ekonomia nie wymaga zmian, znakomicie nadaje się do objaśnienia rzeczywistości zarówno tej kryzysowej jak i pokryzysowej.
2. Konieczne jest uwzględnianie sektora finansowego w makroekonomii. Poglądy zaliczane do tej grupy sugerują potrzebę odmiennego podejścia do modelowania sektora finansowego i rynków finansowych

(odejście od hipotezy efektywności rynku jako podstawy funkcjonowania sektora finansowego).

3. Stosowane obecnie modele są nieadekwatne do złożonej rzeczywistości (zmiany metodologii).
4. Konieczne jest ściślejsze powiązanie ekonomii jako dyscypliny naukowej z praktyką gospodarczą. Grupa ta w odróżnieniu od poglądów trzeciej grupy z założenia odrzuca podejście zaliczane dotychczas do głównego nurtu ekonomii Hodgson [1.s.24] (2009) „*najważniejsze i najpilniejsze dla uzdrowienia ekonomii jest odrzucenie stosowania matematyki w badaniach ekonomicznych i w nauczaniu ekonomii jako samostanowienia celu.*” Lawson [1. s.24] (2009) idzie jeszcze dalej twierdząc, iż: „*natura i warunki rzeczywistości społecznej są takie, iż formy matematycznego rozumowania dedukcyjnego ulubione przez ekonomistów są prawie zupełnie nieadekwatne w roli narzędzi wnikliwej analizy społecznej*” (s.763).

Poglądy reprezentowane przez zwolenników czwartej grupy zyskują coraz większe uznanie szczególnie, że są oni wspierani przez praktykę z bankowości centralnej. Kryzys spowodował, że banki centralne traktowane w koncepcjach teoretycznych wyłącznie, jako podmioty prowadzące politykę pieniężną muszą angażować się na wielką skalę, zdaniem M. Belki, „*w działania interwencyjne nakierowane na sprawne funkcjonowanie sektora finansowego, a nie tylko bankowego. Inną ważną przyczyną tego zaangażowania się banków centralnych w stabilność finansową była ich tradycyjna rola pożyczkodawcy ostatniej instancji znana, co najmniej od XIX wieku. Nie bez znaczenia pozostawała też tutaj sprawność proceduralna i krótszy czas potrzebny na podejmowanie decyzji - wspieranie systemu finansowego narzędziami o charakterze fiskalnym wymaga zwykle zaangażowania parlamentu, co z natury rzeczy czyni ten sposób postępowania bardziej skomplikowanym i czasochłonnym.*”

Bez względu jednak na przyczyny zaangażowania się banków centralnych w wielu krajach rozwiniętych w szeroko rozumiany obszar stabilności finansowej ich przyzwyczajenie do opierania swoich działań na naukowych podstawach kreuje silny popyt na rozwiązania modelowe i analityczne, które będą łączyć w sobie finanse i makroekonomie. Wylaniający się konsensus, co do konieczności wprowadzenia do polityki makroekonomicznej nowej jej odmiany, nazywanej już powszechnie polityką makro ostrożnościową, akceptuje zaś-jak się wydaje wiodącą rolę banku centralnego w jej projektowaniu i implementacji, choć instytucjonalne rozwiązania przyjmowane w różnych krajach różnią się niekiedy, co do szczegółów.” Przedstawiona powyżej propozycja rozszerzenia zadań dla banku centralnego z jego dotychczasowego działania w zakresie stabilizacji cen na stabilizację całej gospodarki byłaby bardzo korzystną dla rozwoju polskiego sektora rolno-żywnościowego i jego otoczenia społeczno-gospodarczego i ekologicznego.

Na praktyczne znaczenie ekonomii i ekonomik branżowych (w tym nauk o zarządzaniu) w odniesieniu do transformacji ustrojowej za „złoty środek” i warunek rozwoju post socjalistycznego uważa się, jakoś zarządzania, (referat K. Koźmińskiego). Odnosi się wrażenie, że gospodarowanie

w sektorze rolno-żywnościowym może powodować spychanie na plan drugi nie tylko nauk techniczno-rolniczych, ale mikroekonomiki rolnictwa oraz po części ekonomiki rolnictwa na rzecz wiedzy o rynku i finansach. Świadczy o tym szybka „kariera” słowa *agrobiznes* i dyscypliny naukowej obejmującej problemy *agrobiznesu*. Deprecjonuje to rangę i znaczenie gospodarczo-społeczne produkcji rolniczej, zwłaszcza podmiotów produkcyjnych, jakimi są gospodarstwa rolne, zwłaszcza mniejsze obszarowo.

Z sektorem rolno-żywnościowym wiąże się referat kongresowy Z. Sadowskiego o wymownym tytule – *Rozwój gospodarczy i bieda*. Autor stwierdza, że w perspektywie obecnego stulecia zagrożenie społeczne, wynikające z narastających nierówności podziału, stało się już groźniejsze od zagrożenia ekologicznego.

Naszym zdaniem, dotyczy to również obszarów wiejskich, gdzie w wyniku dokonanej restrukturyzacji, między innymi poprzez likwidację Państwowych Gospodarstw Rolnych i Rolniczych Spółdzielni Produkcyjnych, ukształtowały się pierwsze post socjalistyczne rejony biedy i wykluczenia społecznego. Uważamy, że obecnie rozszerzają się one na niektóre tereny, gdzie na skutek realizowanej restrukturyzacji gospodarstw indywidualnych, zanika produkcja rolnicza w drobnych gospodarstwach rolnych. Zjawisko to może się nasilić w przypadku zaostrzenia się w Polsce kryzysu gospodarczego.

Na Kongresie Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego (PTE) 30 referatów (spośród 300 wygłoszonych) poświęcono sektorowi rolno-żywnościowemu i jego otoczeniu. Referaty dotyczyły 10 głównych obszarów tematycznych, a mianowicie:

1. Aspekty mikro- i makroekonomiczne sektora rolnego (zasobów i nakładów, dochodów, wydajności pracy, usług, koniunktury gospodarczej, interwencjonizmu rynkowego) – 11 referatów,
2. Agrobiznes; przepływy międzygałęziowe – 1 referat,
3. Agroturystyka – 1 referat,
4. Wieś – 1 referat,
5. Przemysł rolno-spożywczy (przedsiębiorstwo) – 1 referat,
6. Biopaliwa i biogospodarka – 2 referaty,
7. Bezpieczeństwo żywnościowe – 2 referaty,
8. Ekologia i zrównoważony rozwój – 2 referaty,
9. Handel zagraniczny – 2 referaty,
10. Wspólna polityka rolna Unii Europejskiej – 4 referaty,
11. Inne.

Widać, że zamierzano omówić wszystkie istotne obszary nauki o sektorze rolno-żywnościowym i jego otoczeniu, ale najprawdopodobniej ograniczona możliwość pozyskania referatów i ograniczenia czasowe podczas ich prezentacji, spowodowały dysproporcje w poszczególnych obszarach tematycznych. Problem nie byłby tak istotny gdyby nieliczne, czy pojedyncze referaty omawiały całą tematykę danego obszaru. Tymczasem, **większość referatów zajmuje się, co jest zrozumiałe, wąską, skanalizowaną problematyką, a więc nie odnosi się do wszystkich najważniejszych**

kwestii istotnych w danym obszarze tematycznym. Opisuje i analizuje dane zjawiska, wyciąga optymistyczne wnioski i prognozy, ale w większości przypadków nie omawia i nie ocenia uwarunkowań i barier rozwojowych, widocznych już szczególnie w niektórych aspektach, po dziesięciu latach akcesji polskiego sektora rolno-żywnościowego do gospodarki unijnej. Widać, że Kongres miał z założenia nie tylko podsumowywać dorobek nauk ekonomicznych (teoretycznych i stosowanych) za okres od ostatniego Kongresu, (referaty wprowadzające w ramach części plenarnej Kongresu), ale również wypunktować i omówić problematykę, którą aktualnie zajmują się te nauki. Niestety trzeba stwierdzić, że **wy ogłoszone referaty nie wyczerpały wszystkich obszarów tematycznych, a przede wszystkim, całości ich problematyki.**

Zaprezentowane na Kongresie referaty (według 10 wymienionych obszarów tematycznych) [3], można skomentować następująco:

Ad. 1.

- Referat A. Baer-Nawrockiej, dotyczy parytetu dochodów rolniczych w UE. Autorka opiera się na dorobku polskiej ekonomiki rolnictwa, zwracając uwagę na zjawiska - niewydolności dochodowej rolnictwa oraz dysparytetu dochodów (rolnictwo – działy pozarolnicze) w państwach unijnych. Zjawiska te są neutralizowane do pewnego stopnia w wyniku wsparcia budżetowego rolnictwa (płatności bezpośrednich). Dysparytet dochodów (rolnictwo- działy pozarolnicze) zmniejsza się wraz ze wzrostem wydajności pracy w rolnictwie;
- Referat A. Grzelaka, dotyczący reakcji rolnictwa na zmiany koniunktury gospodarczej stwierdza, że rolnictwo jest niestety mało odporne na zmiany koniunktury gospodarczej. Jest to zrozumiałe ze względu na silne uzależnienie rolnictwa od popytu rynkowego (powszechność codziennej konsumpcji artykułów rolno-żywnościowych);
- Referat W. Czubaka, dotyczy inwestycji w polskim rolnictwie w kontekście wdrażania wspólnej polityki rolnej UE. Autor pozytywnie ocenia procesy inwestycyjne w polskim rolnictwie, pozwalające na jego unowocześnienie i racjonalizację produkcji rolniczej. Ponadto podkreśla on polski fenomen, mianowicie duży popyt na środki inwestycyjne w części polskich gospodarstw rolnych, co świadczy o dużej witalności polskich producentów rolno-żywnościowych;
- Referat A. Czyżewskiego, dotyczący ziemi i jej rent w rozwoju rolnictwa, stwierdza, że obecnie w paradygmacie rolnictwa zrównoważonego w odróżnieniu od industrialnego modelu rozwoju (maksymalizowanie nadwyżki ekonomicznej) – występuje integralność celów ekonomicznych, społecznych i środowiskowych. Istota gospodarowania rolniczego w ramach wspólnej polityki rolnej ma więc szerszy (wielofunkcyjny wymiar) niż przed 2004 rokiem;
- Referat S. Jarka, dotyczy wydajności pracy w rolnictwie (zwłaszcza w dużych przedsiębiorstwach rolniczych). Po akcesji Polski do UE wzrosła relatywnie (w odniesieniu do działów pozarolniczych), wydajność pracy w rolnictwie, zwłaszcza w gospodarstwach (przedsiębiorstwach) dużych. Autor wyciąga wnioski, że poziom wydajności pracy *wiąże się z tempem zmian w strukturze agrarnej*. To prawda, chociaż naszym zdaniem, (referat A. Czyżewskiego), celem rozwoju rolnictwa jest nie tylko rozwój ekonomiczny, ale również rozwój jego funkcji w stosunku do otoczenia rolnictwa, tj. funkcji społecznych i środowiskowych (ekologicznych). Uważamy, że zmiany w strukturze agrarnej powinny mieć charakter ewolucyjny i nie powinny być sztucznie przyspieszane, ze względu, na buforową funkcję drobniejszych gospodarstw rolnych w okresach kryzysów gospodarczych, (nie mówiąc o kryzysach polityczno-militarnych). Dla rolnictwa szczególnie ważnym byłoby wykorzystanie współczesnych technologii przemysłowych i informatycznych w zakresie rozwoju produkcji o charakterze pozarolniczym, pozwalających na powstawanie nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich;
- Referat M. Kołodziejczak, dotyczy usług w rolnictwie (rolniczych, weterynaryjnych i pośrednictwa finansowego). Autorka stwierdza, że wartość usług wzrosła w UE, w tym w Polsce, pomiędzy 2007 a 2012 rokiem, co świadczy o rozwoju rolnictwa;
- Referat P. Kułyka, dotyczy zmian w finansowaniu rolnictwa w okresie po-kryzysowym. Autor kwestionuje (*rozważając zagadnienie na gruncie nowej ekonomii instytucjonalnej, w tym także wyboru publicznego*) celowość zewnętrznego wsparcia rolnictwa. Naszym zdaniem, tak liberalne podejście do finansowania rolnictwa w ramach wspólnej polityki rolnej nie uwzględni jego specyfiki (naturalnie niska dochodowość, niewydolności finansowa, słaba pozycja na rynku) i jest niezrozumiałe np. w świetle niektórych, w tym omawianych wcześniej referatów;
- Referat: D. Kisz, S. Gędek, R. Kata, dotyczy egzogenicznych uwarunkowań inwestycji w polskim rolnictwie. Autorzy podkreślają pozytywną rolę dofinansowania zewnętrznego inwestycji w rozwoju polskiego rolnictwa, zwłaszcza wobec wielu istotnych barier rozwojowych, takich jak: wadliwa struktura agrarna i społeczno-zawodowa, zapóźnienie technologiczne, rosnące wymagania w zakresie jakości i bezpieczeństwa żywności, ochrony środowiska, czy warunków utrzymywania zwierząt gospodarskich (dobrostanu);
- Referat: W. Musiał, T. Wojewodziec, dotyczący przemian agrarnych w Polsce, słusznie zwraca uwagę na postępującą *dezagrarnizację* na wsi, np. w rejonach górskich, *zanik kultury wiejskiej i ludowej związanej z pracami polowymi, nic nie robienie, życie jak w mieście* (w ok. 700 tysiącach drobnych gospodarstw rolnych w ogóle zanikła produkcja zwierzęca – dopisek autorów artykułu), ale proponuje, mgliste i nierealnie, naszym zdaniem, rozwiązania typu *ponowne podjęcie zbiorczego... wypasu zwierząt*. Trzeba podkreślić, że prawie zaniknął chów zwierząt w drobnych gospodarstwach, np. owiec i nie odrodzi się on, jeśli nie

wesprze się finansowo tego chowu, zwłaszcza na etapie odbudowy pogłowia zwierząt, nie zracjonalizuje się rynku zbytu, a przede wszystkim nie „odblokuje się” uboju i obrotu lokalnego (np. owiec), poprzez liberalizację przepisów administracyjno-weterynaryjnych;

- Referat K. Smędzik-Ambrozy, dotyczący zmniejszenia różnicowania (konwergencji) w polskim rolnictwie po akcesji do UE, stwierdza, że *po akcesji Polski do UE poziom różnicowań w rozwoju ekonomicznym rolnictwa, zarówno pomiędzy regionami o odmiennych, jak i podobnych uwarunkowaniach przyrodniczych, nie zmienił się*. Naszym zdaniem, jest to zrozumiiałe, ponieważ na wyrównywanie różnic ekonomiczno-społecznych pomiędzy danymi rejonami (i regionami) potrzeba bardzo długiego czasu;
- Referat B. Wieliczko, dotyczy wsparcia ekonomicznego rolnictwa w ramach wspólnej polityki rolnej. Pomiędzy 2004 a 2010 rokiem udział wsparcia zewnętrznego wzrósł w dochodach rolniczych, np. w Polsce z 19,6% do 34,3%, w Niemczech z 34,4 do 36,7%, w Wielkiej Brytanii zmalał z 47,9 do 38,8%. Autorka podkreśla, że wsparcie takie jest niezbędne, ze względu na potrzebę zagwarantowania długotrwałego bezpieczeństwa żywnościowego oraz utrzymania wielofunkcyjności rolnictwa unijnego.

Na podstawie powyższej analizy (najliczniejszej i najważniejszej grupy referatów kongresowych), dotyczącej sektora rolno-żywnościowego, można stwierdzić, że – mimo swej różnorodności, referaty nie pokrywają wszystkich obszarów ekonomiki rolnictwa a niektóre dotyczą problemów drugorzędnych. Autorzy prezentują sprzeczne poglądy na rozwój sektora rolno-żywnościowego, zwłaszcza w odniesieniu do zmian struktury agrarnej i wsparcia ekonomicznego sektora. Ponadto autorzy referatów na ogół unikają omawiania barier rozwojowych i pejoratywnych aspektów rozwoju rolnictwa. W jednym z referatów wprowadzie dość szeroko omawia się postępujący problem dezagraryzacji rolnictwa, nie wskazuje jednakże na jego uwarunkowania i przyczyny.

Ad. 2.

- Referat A. Mrówczyńskiej-Kamińskiej, dotyczący modelu przepływów międzygałęziowych do badania agrobiznesu, ocenia, że poprzez zastosowanie metody *input-output* zaproponowanej przez Leontiefa *można określić udział i znaczenie poszczególnych sfer gospodarki narodowej w produkcji żywności... można wskazać kierunek zmian w sektorze rolno-żywnościowym*.

Ad. 3.

- Referat A. Brelik, dotyczący zrównoważonego rozwoju agroturystyki udowadnia tezę, że wielofunkcyjne rolnictwo może odgrywać dużą rolę w dostarczaniu dóbr publicznych przez agroturystykę.

Ad. 4.

- Referat A. Parzonko, dotyczy koncepcji kształtowania się wsi i gospodarstw rolniczych – ewolucyjnej

lub „wymuszanej”. Autor nie określa jednakże swojego poglądu na ten temat, natomiast analizuje działania Programu PROW.

Ad. 5.

- Referat J. Szwackiej-Mokrzyckiej, dotyczący zachowań przedsiębiorstw przemysłu spożywczego w okresie kryzysu gospodarczego, stwierdza, że działania mające na celu utrzymanie się na rynku przedsiębiorstw przemysłu spożywczego (mleczarskiego i tłuszczowego) są różne i zależą od wielkości tych przedsiębiorstw.

Ad. 6.

- Referat M. Borychowskiego, dotyczy biopaliw ciekłych głównie dla rolnictwa. Autor stwierdza, że wytwarzanie surowców zbożowych i oleistych (w dużych ilościach – dopisek autorów) wpływa stymulująco na rozwój produkcji biokomponentów płynnych. Duży popyt na surowce do produkcji biopaliw jest oczywiście korzystny dla producentów (lobby) surowców zbożowych, oleistych i innych. Nie wspomina jednakże w ogóle o głównym negatywnym efekcie produkcji biopaliw, jakim jest wzrost cen surowców rolniczych, pasz, a w efekcie żywności;
- Referat E. Ratajczak, dotyczący biogospodarki, podkreśla jej rolę w zakresie ograniczania globalnego ocieplenia, degradacji środowiska naturalnego i wyczerpywania się zasobów naturalnych. Ponownie (patrz poprzedni referat) zwracamy uwagę na konkurencyjną rolę biogospodarki w stosunku do rynku rolno-żywnościowego, o czym Autorka referatu nie wspomina. Wykorzystywanie nadmiernie dużych powierzchni użytków rolnych na produkcję biomasy (uprawa kukurydzy) zmniejszać będzie podaż surowców rolnych na cele żywnościowe i tym samym powodować wzrost cen żywności.

Ad. 7.

- Referat J. S. Zegara, dotyczący ekonomicznych aspektów bezpieczeństwa żywnościowego, stwierdza, że *neoklasyczna teoria ekonomiczna* (doskonała konkurencja na wolnym rynku) *nie rozwiązuje kwestii agrarnej* (i bezpieczeństwa żywnościowego – dopisek autorów), *co rodzi potrzebę nowej ekonomii agrarnej, która powinna mieścić się w nurcie ekonomii zrównoważonego rozwoju*;
- Referat A. Sadowskiego, dotyczy bezpieczeństwa żywnościowego w ujęciu ogólnoswiatowym. Autor podobnie jak J. S. Zegar, opowiada się za wdrażaniem rolnictwa zrównoważonego, tak jak w UE, w celu, między innymi zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego. Stwierdza, że *zrównoważony rozwój (w tym także realizowany w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego...) wymaga aktywnej roli państwa*.

Ad. 8.

- ▶ Referat A. Graczyk, dotyczy instrumentów polityki ekologicznej (w odniesieniu do OZE – odnawialnych źródeł energii) zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju. Autorka podkreśla, że w procesie zrównoważonego rozwoju OZE konieczne są instrumenty polityczno-prawne i ekonomiczne. Niezbędny jest więc interwencjonizm państwowy, co wyklucza ekonomia neoklasyczna, postulująca czystą gospodarkę rynkową;
- ▶ Referat T. Sobczyńskiego, dotyczy *konieczności intensyfikacji produkcji rolnej i wdrażania zasad rozwoju zrównoważonego*. Autor uważa, że *środowisko przyrodnicze jest na granicy zdolności do samoreprodukcji*, więc niezbędne jest realizowanie scenariusza oszczędzającego użytki rolne, przy minimalizacji obecnej intensywności gospodarowania, w tym intensywności nawożenia. Nieuzasadnione, jest wycofywanie rolnictwa z niektórych rejonów, gdyż warunkuje ono utrzymanie się powstałych dzięki rolnictwu *zespólów cenionych dzisiaj agrocenoz*.

Ad. 9.

- ▶ Referat K. Pawlak, dotyczy metodologicznych aspektów badań nad symulowanymi skutkami zmian polityki handlowej UE (redukcja cel i zniesienie dopłat do eksportu) w sektorze rolno-spożywczym. Na podstawie zastosowanej symulacji, autorka stwierdza że liberalizacja polityki handlowej UE w handlu rolno-żywnościowym, (przedmiot negocjacji w tzw. rundzie Doha, w ramach Światowej Organizacji Handlu – WTO) spowodowałaby *ograniczenie wartości eksportu wszystkich podstawowych grup produktów rolno-żywnościowych z UE-27, z wyjątkiem nasion oleistych*;
- ▶ Referat K. Kity i W. Poczty, dotyczący znaczenia krajów BRIC (Brazylia, Rosja, Indie, i Chin) w handlu rolno-żywnościowym Polski, stwierdza, że w *latach 2004-2012, rola krajów BRIC w całkowitym handlu rolno-spożywczym Polski pozostaje niewielka (z wyjątkiem Rosji), z tendencją spadkową*.

Ad. 10.

- ▶ Referat E. Szuby i W. Poczty, dotyczący efektów integracji Polski z UE w sektorze rolnym, stwierdza, że *przystąpienie Polski do UE... w istotny sposób wpłynęło na przemiany strukturalne oraz sytuację produkcyjną i dochodową w rolnictwie*; wzrosła konkurencyjność polskiego rolnictwa. Z taką opinią należy zgodzić się. W referacie podsumowującym 10-letni okres integracji Polski z UE niezbędne byłoby wskazanie ujemnych efektów tej integracji, których znaczenie może rosnać w przyszłości, zwłaszcza po 2020 roku, (zmniejszone zostanie unijne wsparcie dla polskiego rolnictwa i wsi) oraz w przypadku nieprzewidzianych kryzysów gospodarczo-politycznych;
- ▶ Referat A. Rzeszutko i W. Poczty, dotyczy istotnego znaczenia wspólnej polityki rolnej UE w procesie modernizacji rolnictwa w Polsce;

- ▶ Referat A. Czyżewskiego i S. Stępnia, dotyczący wspólnej polityki rolnej UE po 2014 roku, z polskiej perspektywy ocenia pozytywnie budżet unijny przeznaczony na realizację wspólnej polityki rolnej w Polsce, z czym należy się zgodzić [2]. Pozytywnie oceniają również, np. *przedłużenie uproszczonego systemu dopłat bezpośrednich dla nowych państw członkowskich (SAPS) oraz specjalne programy wsparcia dla małych gospodarstw i młodych producentów rolnych*;
- ▶ Referat A. Czyżewskiego i A. Matuszak, dotyczy komplementarności i substytucyjności wydatków budżetowych w krajowym i unijnym budżecie rolnym dla Polski. Autorzy stwierdzają między innymi, że *rolnictwo i wieś w Polsce są głównym beneficjentem netto procesu integracji Polski z UE (ogólna suma środków przekazanych w kolejnych latach Polsce przez UE była wielokrotnie wyższa od składki płaconej przez Polskę)*.

WNIOSKI

- ◆ Kongres Ekonomistów Polskich pokazał, że nauki ekonomiczne w Polsce prezentują szeroki, wieloraki zakres i podejmują analizę wielu aktualnych zagadnień rozwoju społeczno-gospodarczego (opartą na nowoczesnych metodach badawczych), w tym sektora rolno-żywnościowego. Polscy ekonomiści na ogół odrzucają ekonomię neoklasyczną na rzecz ekonomii zrównoważonego rozwoju. Mimo dużych doświadczeń polskiej ekonomii, dotyczących transformacji ustrojowej i integracji gospodarczej Polski z UE, wydaje się, że jest za wcześnie na mówienie o polskiej teorii rozwoju społeczno-gospodarczego (czy o polskiej szkole ekonomicznej. Za szczególnie istotne (zarówno z teoretycznego jak i z punktu widzenia praktyki gospodarczej) należy uznać dokonujący się pod wpływem zmian w bankowości centralnej, proces angażowania się w wielu rozwiniętych krajach, banków centralnych w szeroko rozumiany obszar stabilności finansowej oraz dążenie do przyjmowania rozwiązań modelowych i analitycznych łączących w sobie finanse i makroekonomię. Na gruncie teoretycznym powstaje nowa odmiana polityki makroekonomicznej zwana polityką makroekonomiczną ostrożnościową, akceptująca wiodącą rolę banku centralnego zarówno w jej projektowaniu jak i wdrożeniu. Gdyby w Polsce dokonana się zmiana roli i zadań banku centralnego w powyżej opisanym kierunku, miałyby to bardzo pozytywny wpływ na rozwój polskiego sektora rolno-żywnościowego i jego otoczenia społeczno-gospodarczego oraz ekologicznego.
- ◆ Zaprezentowane na Kongresie i omówione przez nas referaty, dotyczące sektora rolno-żywnościowego i wsi obejmują bardzo szeroki zakres wielu obszarów badawczych. Wydaje się, że niedostatecznie omówiono:
 - ▶ Przemysł rolno-spożywczy,
 - ▶ Bezpieczeństwo żywności (*food safety*),
 - ▶ Zagrożenia dla środowiska przyrodniczego i wsi, np. turystycznych wsi w związku z negatywnymi skutkami intensyfikowania, koncentracji produk-

cji, stosowania ciężkiego sprzętu na gruntach marginalnych (tradycyjnych łąkach),

- Sferę ubóstwa na wsi,
 - Wzrost kosztów gospodarowania rolniczego,
 - Wzrost cen żywności.
- ◆ Wadą wielu referatów jest brak enumeracji i omówienia barier rozwojowych sektora (restrykcji administracyjno-weterynaryjnych) i negatywnych aspektów realizowanej modernizacji i restrukturyzacji rolnictwa (np. zanik etosu pracy na wsi, zanik chowu zwierząt gospodarskich w ok. 700 tys. gospodarstw rolnych).
- ◆ Pomimo powyższych uwag, zaprezentowane referaty kongresowe, w tym dotyczące sektora rolno-żywnościowego należy uznać za pozytywne i interesujące, jako punkt wyjścia do dyskusji o przyszłości polskiego sektora rolno-żywnościowego i wsi.

LITERATURA

- [1] **BELKA M. 2011.** Dlaczego tylko odkrywać? Lekcje z obecnego kryzysu dla ekonomii i polityki, IX Kongres Ekonomistów Polskich.
- [2] **GRUCHELSKI M., NIEMCZYK J. 2013.** *Budżet unijny na lata 2014-2020 a potrzeby rozwoju polskiego sektora rolno-żywnościowego.* Postępy Techniki Przetwórstwa Spożywczego. Wyższa Szkoła Menedżerska, Warszawa, Nr 2.
- [3] **KONGRES EKONOMISTÓW POLSKICH** – Ekonomia dla przyszłości. 2013. Odkrywać naturę i przyczyny zjawisk gospodarczych. Sesja plenarna. Fundamentalne problemy w teorii ekonomii i praktyce gospodarczej. Warszawa, 28-29 listopada 2013 r. Wprowadzenie do materiałów pokongresowych.